

Forfatter: Ewald, Johannes

Titel: Herr Panthakaks Historie og Meeninger

Citation: Ewald, Johannes: "Herr Panthakaks Historie og Meeninger", i Ewald, Johannes: *Herr Panthakaks Historie og Meeninger*, udg. af Johnny Kondrup , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1988, s. 198. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-ewald01dkval-shoot-idm140540296358832.pdf> (tilgået 17. april 2024)

Anvendt udgave: Herr Panthakaks Historie og Meeninger

Levnet og Meeninger

76

De min beste Ven: Selvbiografiens indledning er stilet til dr.theol. Johan Christian Schonheyder (1742-1803), der siden 1773 fungerede som en mellemting mellem formynder og rådgiver for Ewald; jf s. 169. - *Deres Kjæreste*: Deres hustru. - *ConferentsRaad Carstens*: Adolph Gotthard Carstens (1713-95), jurist og embedsmand i Tyske Kancelli (hvorfra 199 hertugdømmerne administreredes). Medlem af Selskabet til de skiønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse (kaldet Det smagende Selskab) og rådgiver for Ewald i litterære spørgsmål. - *authentique*: fransk: autentisk, sandfærdig. - *i Hensigt til*: af hensyn til

77

min Broder: Ewalds storebroder Mathias (1739-65). Endte som soldat i Dansk Vestindien, hvor han omkom under et forsøg på at desertere. Se s. 86. - *Husarer*: letbevæbnede soldater til hest. - *den Preusiske Resident*: kongeriget Preussens fastboende repræsentant i Hamburg. Residenten tager sig af mindre sager end ambassadøren og gesandten. - *Kjærling*: kælling. - *uskikken til alt Overlæg*: ude afstand til at tænke mig om. - *denne mig saafortrædne Efterretning*: denne efterretning, som gjorde mig fortrydelig, dvs. ærgerlig. - *vore Kaarder*: kården var dengang en del af studenternes påklædning. - *vore academiske Vidnesbyrd*: attester på, at vi var studenter.

78

Ringe-Kunst: brydekunst. - *i denne Fald*: i denne henseende. - *der er bleven deducert til absurdum*: hvis argumenter er blevet pillet i stykker. - *i Hensigt til*: med hensyn til. - *de umechaniske Forsvars- eller AngribelsesVaaben*: dvs. åndsevnerne. - (stoed han) *blot*: forsvarsløs. - *romanske*: eventyrlige, romantiske, - *gordisk*: uløselig. Den gordiske knude var bundet af den fry giske konge Gordios. Iflg. sagnet skulle den, der kunne løse knuden, blive herre over Asien. Alexander den Store (se n.t. s. 88) løste den ved at hugge den over med sit sværd.

79

tilig nok for: tids nok til. - *Vittighed*: intelligens. - *Presence d'esprit*: fransk: åndsnærværelse. - *stifmoderlig*: stedmoderligt. - *vor Quixottiske Reyse*: Romanen om Don Quijote, af Miguel de Cervantes (1547-1616), handler om en fattig adelsmand, som har læst for mange ridderromaner og selv drager ud på en tragikomisk ridderfærd til ære for en bondepige, som han har forelsket sig i. Han sammenblender på sørgmunter vis fantasi og virkelighed og er blevet prototypen på en fantast. - *Elven*: Elben, flod i Nordtyskland ved det daværende Danmarks (:Holstens) sydgrænse.

80

von Hecht: Johan Julius von H. (1719-92), preussisk resident (se n.t. s. 77) i Hamburg 1752-92. - *han bar et rødt Baand*: von Hecht var dekoreret med den russiske St. Anna-orden. - *Cadet-Academiet*: officersskolen. - *Kongen af Preüsens Bedrifter*: Frederik den Store (1712-86), konge af Preussen fra 1740. Viste sine store feltherreevner i Syvårskrigen (1756-63), som Preussen førte stort set alene imod det halve Europa. Hovedmodstanderne var Frankrig, Østrig og Rusland. Ved krigens afslutning stod Preussen som en førsterangs militærmagt og F. selv som den betydeligste europæiske statsmand. I tiden før krigen havde kongen desuden vist sig som en varm dyrker af kunst og videnskab; bedst kendt er hans venskab med Voltaire. - *Harangue*: fransk: højtidelig tale. - *FriPostighed*: frimodighed - *to Alen*: godt 125 cm. - *recolligerte... mig*: genvandt fatningen.

81

Granadeer: grenadér, soldat i en særlig eliteafdeling indenfor infanteriet. - *Manteüfel*: Heinrich von M. (født 1696), kommandant for de preussiske soldater i Pommern 1757-60. - *i Commission*: til opgave. - *KammerHusar*: livtjener, altså en civil lakaj i husaruniform. - *Har du vel Lyst*: Har du 200 måske lyst. - *Pommern*: tidligere hertugdømme ved Østersøen, i dag indlemmet i Polen og DDR. - *Magdeburg*: fæstningsby ved Elben, ca. 130 km vest for Berlin. - *Ham kunde jeg maaske skaffe Dem*: Unge mænd, især bønderkarle, blev dengang ofte lokket eller tvunget i soldatertjeneste; se fx Holbergs *Erasmus Montanus*, 5. akt scene 2-5.

82

Overalt: hvorom alting er. - *Staldbroder*: staldbroder, kammerat. - *mit i*: midt i.

83

efter al Anseelse: efter al sandsynlighed. - *min Stiffader*: min stedfader, dvs. Peder Huulegaard (1711-69), hørkræmmer og overformynder i København. Enkemand 1758, året efter gift med Ewalds moder Marie, f Wulff (1715-91), som havde været enke siden 1754. Forholdet mellem Ewald og stedfaderen var meget spændt. - *Lentsen*: Lenzen, en by ved Elben, ca. 100 km sydøst for Hamburg.

84

Caresser: kærtegn. - *Froekost*: dagens første måltid, morgenmad. - *politisk*: taktisk.

85

paa en Omstændighed nær: Ewald vender aldrig tilbage til denne omstændighed, men det har utvivlsomt været en hilsen til Arendse. - *en Expresser*: et ilbud. - *12 Miil*: godt 90 km.

86

Rendsburg: dansk fæstningsby på grænsen mellem Slesvig og Holsten. - *Leening*: soldaterløn. - *Credit*: anseelse. - *Vestindien*: De vestindiske Øer i Det caraimiske Hav ud for Centralamerikas østkyst. Tre af øerne var danske indtil 1917 og rummede især sukkerrørsplantager, som blev drevet med negerslaver. De danske embedsmænd på øerne (ofte udskud, som man ikke ville have i selve Danmark) døde i stort tal af tropesygdomme. - *med god Betænkksomhed*: med fuldt overlæg, - *forekom Climaet*: kom klimaet i forkøbet. - *den Art afdebauche*: den last (nemlig drikkeri). - *laster-hafte*: tysk: lastefulde, umoralske. - *Ubillighed*: urimelighed. - *A la bonne heure!*: fransk: Godt! Lad gå!

87

Eylande: øer. - *dronet*: druknet. - *Enthusiasme*: begejstring. - *soeren*: svoren. - *det Besynderlige*: det særlige (uden negativ klang). - *Sententser*: sætninger, her bibelsteder. - *Troens Artikler*: grundsætninger i en trosbekendelse.

88

Espen AskeFiis: eventyrfigur i slægt med Klods-Hans. Esben er den yngste af tre sønner, en drømmer der ligger hjemme og roder i asken fra ildstedet, men i tidens fylde viser han sig alligevel kvik nok til at vinde prinsessen (se fx Svend Grundtvig: *Danske Folkeæventyr*, Ny Samling, 1878, s. 19 ff). - *Alexander den Store*: (356-323 fKr.), konge af Makedonien. Skabte et hellensk imperium ved at erobre hele Perserriket incl. Babylo-nien og Ægypten under sit store felttog 334-323. - *umistelige*: nødvendige. - *Stille-Bøger*: bøger, hvoraf man kan lære skriftlig fremstilling. - *Philo-log(s)*: sprogforsker, her klassisk filolog. - *purus putus*: latin: ren og ublandet. Der sigtes til rektor JP. Licht ved domskolen i Slesvig, hvor Ewald var elev 1754-58. Licht var en lærd kender af græsk og romersk oldtids-litteratur.

89

Tomjones: egentlig *The History of Tom Jones, a Foundling*, roman af Henry Fielding (1707-54). Romanen, der udkom 1749, er en broget historie om 201 talrige eventyr, især med kvinder. - *Robinson Crusoe*: egentlig *The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe*, roman af Daniel De-foe (1660-1731). Udkom 1719 og blev forbillede for utallige robinsonader. - *Rousseaus Afgud*: Den franske filosof Jean-Jacques Rousseau (1712-78) anbefaler i sit værk *Émile ou de l'éducation* (1762) varmt *Robinson Crusoe* som læsning for børn, dog i bearbejdede udgaver. - *Ostindien*: ældre betegnelse for Indien og Bagindien (Burma, Thailand, Laos, Cambodia og Vietnam) samt Indonesien og Filippinerne. - *den tydske Krig*: den preussiske Syvårskrig 1756-63. - *in ejfigie*: latin: i billedet, billedligt. Fx kunne forbrydere henrettes in effigie, hvis de ikke lod sig fange. - *en miniature*: fransk: i lille målestok. - *til en Advarsel* etc.: som et varsel... Ewald blev senere optaget i den østrigske hær som trommeslager. - *or-dentligyiis*: sædvanligvis, normalt. - *Gevær*: våben. - *sloeg haandløst*: slog uden at slå direkte med hænderne, dvs. kastede. - *et Chor*: en flok. - *Cur-render* (af latin: curro, jeg løber): Fattige latinskoleelever, som på bestemte dage løb om i byen og sang sig til almisser ved folks døre. - *Corinther*: indbyggerne i Korinth, det antikke Grækenlands førende havne- og handelsby, siden en af de kristne menigheder, som apostlen Paulus skrev breve til. - *Cabaler*: intriger.

90

en god Product: en dragt prygl. - *Knollii Vocabularium*: Johann Knolls *Vocabularium Biblicum* (1717 og oftere siden), en glosebog til Det nye Testamente. - *Hørkrammets*: person, der handler med spegesild, klipfisk, lertøj m.v. (oprindeligt med hør). - *det danske Academie*: Københavns Universitet. - *de Danskes Kandestøberiske Krig*: hentydning til Holbergs komedie *Den politiske Kandstøber* (1723), hvis hovedperson er kandestøber i Hamborg, men interesserer sig mere for de politiske begivenheder, som han ikke har forstand på. Se specielt 2. akt scene 1. - *næst*: næst efter, bortset fra. - *Cosakker*: folkestammer fra det sydlige

Rusland, fungerede som ridende soldater. - *Calbukker*: sydøstrussisk befolkningsgruppe af mongolsk oprindelse. - *Pandurer*: en ungarsk fodmilits, uregelmæssigt organiseret og vild. - *Knebelbarter*: store overskæg. - *bizarr*: underligt. - *Subordinationens*: lydighedens. - *Infanterist*: soldat af fodfolket.

91

vor ordentlige Sphcere: vort normale menneskelige niveau. - *ved en ordentlig Følge*: i overensstemmelse med normal fremgangsmåde. - *hildet*: dannet. - *besynderlig*: noget særligt (i positiv forstand). - *Avanturier*: fransk: lykkeridder.

92

f. E:for eksempel. - *Guarnison*: garnison, fast militært kvarter.

93

Precautioner: forholdsregler. - *Diogenes... Alexander*: Diogenes (403-323), græsk filosof af den såkaldt kyniske skole, der prædikede foragt for verdens nydelser. Siges at have været bosat i en tønde. Blev opsøgt af Alexander den Store (se n.t. s. 88) kort efter dennes tronbestigelse i 336; men da Alexander spurgte, om han kunne opfylde et ønske for Diogenes, svarede denne blot, at A. kunne gå til side og lade være med at skygge for solen. - *Hæng*: hang, tilbøjelighed.

94

Aesopus: Æsop, græsk fabeldigter fra midten af 6. årh. fKr. - *Hercules*: 202 romersk sagnhelt, svarende til grækernes Herakles (se n.t. s. 113 om Aleme-nes Søn). - *Amadis*: helten i en anonym spansk ridderroman, *Amadis de Gaula*, der kan spores tilbage til det 14. årh. A. er ædel, stærk, modig og tapper. - *Zopyros*: fornem perser, der 516 f Kr. hjalp kong Dareios I med at indtage Babylon ved list. Z. lemlæstede sig selv for at narre babyionerne. - *Scævola*: latin: den kejtåndede. Tilnavn til romeren Gaius Mucius, der var fange hos etruskerkongen Porsena i år 507 f Kr. Da Porsena truede med at brænde M. levende, viste denne sit mod ved at stikke højre hånd ind i ilden og lade den forkulle. Porsena skænkede ham derpå friheden. - *Curtius*: Marcus C., romersk sagnhelt, der 362 fKr. skal have kastet sig i afgrunden for at frelse sin hjemby. - *Aristoteles*: græsk filosof og naturforsker (384-322 fKr.) - *Scotus*: Johannes Duns S. (1265-1308), engelsk skolastisk filosof, medlem af Franciskanerordenen. - *du Guesclin*: Bertrand du G. (1320-80), marskal af Normandiet, fransk hærfører. - *Cartouche*: Louis Dominique C (1693-1721), fransk røverhøvding. - *Col-/?ert*: Jean Baptiste C. (1619-83), fransk finansminister under Louis XIV. - *Sejan*: Lucius Ælius Sejanus, henrettet 31 e.Kr. Chef for den romerske prætorianergarde under kejser Tiberius. - *Olim meminisse juvabit*: latin: engang vil mindet os fryde. Ufuldstændigt citat fra Vergils heltedigt *Æneiden* (29-19 fKr.), 1. sang vers 203.

95

paa den Tydske Bund: ind på tysk territorium. - *et Par Rigsdaler*: se n.t. s. 45.

96

tre Miile: knap 23 km. Angivelsen passer på byen Hitzacker vest for Lent-zen. Rejsen fra Hamborg til Lentzen varede i virkeligheden tre dage, men Ewald har i selvbiografien trukket dem sammen til én. - *Cajtiten*: kahytten.

97

overalt: desuden.

98

Uafseelige: uoverskuelige. - *skjærtsende*: muntert legende. - *Barde*: sanger, digter. - *Amor(s)*: romersk kærlighedsgud, svarer til grækernes Eros. - *Hymen(s)*: græsk gud for bryllup og ægteskab. - *Bacchi*: latinsk genitiv af Bacchus, den romerske gud for vin (svarende til grækernes Dionysos). - *Cimbreme(s)*: nordisk-germansk folkestamme, hjemmehørende i Jylland. Her dog blot danskerne. - *spiirende Barde*: vordende digter (:Ewald). - *store Drik*: store drag. - *Melpomene*: tragediens muse. En af grækernes ni muser, dvs. gudinder for kunst og videnskab.

99

venskabelig skuffende: som indgiver behagelige illusioner. - *hilde*: fastholde. - *(Salige) Formad*: forbillede, her Gud. - *mein Herr von ThundernTrunk* (tysk klingende): min herre von Tønder-Slurk, typen på en frådser og fyldebøtte, som formodes at være blandt Ewalds læsere. Navnet er lånt fra Voltaires roman *Candide* (1759), i hvis første kapitel der optræder en westfalsk baron von Thunder-ten-tronckh. Modsætning til hr. van WaterSous(s. 104).

100

Halv-Potte (Flaske): 1/2 pot = ca. 1/2 liter. - *Muskateller*: sød og krydret vin, muskatvin, -*femten Aar*: Ewald har først skrevet femten, men siden tilføjet tallet 16 over linien. - *Tokayer*: en vin fra egnen omkring Tokay i Ungarn. - *Madera*: madeira, en hedvin fra Atlanterhavets M. - *203Styk-Fad*: et stort vinfad, rummer 1000-1200 liter, -*proh Phoebel*: græsk: ved Phoibos! dvs. Apollon. - *aerohydrogasteriske*, ordret oversat: luft-vandbugede. Hjemmestrikket adjektiv sammensat af de græske ord aér (luft), hydor (vand) og gaster (bug). - *Loths forsaltstyttede Husfrue*: Iflg. 1. Mosebog kap. 19 fik den gudfrygtige Lot og hans familie lov til at forlade byen Sodoma, som Gud havde besluttet at udslette. Familien måtte ikke se sig tilbage, når den gik ud af byen, men Lots hustru kunne ikke styre sin nysgerrighed og blev som straf forvandlet til en saltstøtte. - *dit Hochlandiske OxseHoved*: Et oksehoved er et vinfad, der rummer ca. 250 liter. Hochland betegner distriktet Saint-Macaire ved Bordeaux. - *MaelStrømmen*: malstrømmen, hvirvelstrøm i havet. - *Kold-Fyr*: koldbrand. - *Vim inertia*: latin: inertiens kraft, træghedens magt. - *bombogranotympo-taratandiniske Gaspar MaurenBrecher*: Maurenbrecher er en pralende soldat i farce- og anekdoter-samlingen *Rollwagenbuchlein* af Jorg Wickram (ca. 1505-60). Adjektivet har Ewald dannet af ordene bombe, granat, tympanon (:pauke) og hornsignalet tarantara. - *corpulente*: tykke.

101

den Hellige Augustin: katolsk kirkefader (354-430) og helgen. Forfatter af *Confessiones* (*Bekendelser*), det første værk i den selvbiografiske genre, jf s. 170. - *crapula ... servo tuo*: latin: en rus påkommer undertiden din tjener. Omtrentligt citat fra *Confessiones*, X. bog kap. 31. - *Pjlegma*: flegma, sindsro. - *et vandagtigt Legeme...*: Iflg. den såkaldt humoral-patologiske tradition, der går tilbage til den græske læge Hippokrates (o. 400 fKr.), er verdens fire elementer: ild, vand, luft og jord, knyttet til menneskets fire temperamenter: det koleriske, det flegmatiske, det sangvinske og det melankolske. - *SexpotteBimpler*: trætønder, som rummer hver seks pottes = ca. seks liter. - *mit Dilemma*: min dobbeltsætning, mit enten-eller. - *Phlegeton*: iflg. græsk mytologi en flod i underverdenen med brændende bølger. - *Ege-Knub*: egetræsklods.

102

purusputus Pflugmaticus: latin: ren og skær flegmatiker. - *Krud*: krudt. - *si-mile claudicans*: latin: med en haltende sammenligning. - *uroest*: uden at rose mig selv. - *mine Concepter uskadte*: uden at miste fatningen. - *Mayn-Strømmens Bredde*: floden Mains bred. - *tout de bon*: fransk: alvorlig talt. - *qvibus ... obrepit*: latin: hvem en rus undertiden påkommer, jf n.t. s. 101. - *Physiolog*: person med viden om organismens livsfunktioner. - *Oino-koiliolog*, ordret oversat: vin-bug-kyndig. Substantiv sammensat af de græske ord oinos (:vin), koilia (:bug) og logos (:tale). - *Kampschatka*: halvø i det østlige Sibirien. - *Autor dassicus*: latin: klassisk forfatter.

103

F.E.: for eksempel. - *Cerebello*: lillehjernen. - *undtagen*: med mindre. - *Fil*: fedt. - *7.Q.ED.*: forkortelse af *Id Qvod Erat Demonstrandum* (latin): det som skulle bevises. Slutform el i logisk bevisførelse, oprindelig fra den græske matematiker Euklids Geometriens begyndelsesgrunde, ca. 300 fKr. - *Tintamarre*: larm, forvirring. - *arqvebuseert*: arkebuseret, hen-rettet ved skydning.

104

Umaadelighed: umådehold. - *myn Heer van WaterSaus* (egentlig Water-Sous, hollandsk): min herre von Vandsovs. Tænkt afholdsmand blandt 204 Ewalds læsere, modsætningen til hr. von ThundernTrunk s. 99 E - *raisonnere*: tænke, argumentere. - *Knaster*: kanaster, en tobak til lang pibe. - *Christal*: krystal. - *balsamiske*: vellugtende. - *Heltes og Englers Formad*: heltes og engles forbillede, dvs. Gud. - *et Slags Sæd*: en slags frø eller anlæg. - *Schiras*: persisk by, hvis omegn er rig på roser og vin.

105

Schah Sejt: en persisk fyrste, næppe historisk. Ewald har muligvis lånt navnet fra den tyske forfatter Andreas Gryphius' komedie *Horribilicriifax* (1663), hvor det forekommer i en replik. - *Brasilien* brasiliansk tobak. - *Vater-Suppe*: vandsuppe. - *Bratchen og ... Sallatchen*: tysk: lille steg og lille salat. Diminutiv-endelsen er nedsættende ment. - *hypochondnske*: præget af indbildt sygdom og pirrelighed. - *baraguiniske*, egentlig bara-guiniske (af fransk baragouin: kaudervælsk): uforståelige. - *Hollah*: halløj. - *recommanderer mig*: anbefaler mig. - *Leddiker*: aflukker, gemmesteder. - *Homer*: græsk digter fra det 8. årh. fKr. Antages at være ophavsmand til *Hiaden* og *Odyseen*.

106

Clarices Lovelace: *Clarissa, or the History of a Young Lady* er en roman fra 1748 af Samuel Richardson (1698-1761). Lovelace er romanens mandlige skurk, der bl.a. voldtager hovedpersonen Clarissa for siden at

angre og tilbyde hende ægteskab. - *toe*: vaske. - *vort store Mynster*: vort store mønster, dvs. Jesus. - *determinert*: afgjort. - *choleriske*: koleriske, ildfulde. - (tørre og heede) *Complexion*: sammensætning, her legemsbeskaffenhed, jf n.t. s. 101 om et vandagtigt Legeme. - *Kilder*: kildren, lystfølelse. - *epanchement*: fransk: udgydelse.

107

vant: vænnet. - *mærke*: bemærke.

108

Paragraph: afsnit. - *Hypochondrien*: se n.t. s. 105. - *underligge, under*: ligge under for, lide under.

109

skjertse: lege muntert. - *Skrinter*: skrænter. - *en underdyrisk Maade*: en måde, som ligger under dyrenes niveau. - *Vin de Rhone*: fransk: vin fra Rhone-dalen. - *Burgunder*: bourgogne. - *tilforladelig*: oprigtig talt.

110

Rhabarbera: rabarber. - *Decoctum*: dekokt, afkog. - *Sort*: slags. - *Genever*: hollandsk enebærbrændevin, - *flire Skilling*: fast udtryk for næsten ingen penge. En skilling var 1/96 af en rigsdaler, jf n.t. s. 45. - *forelskt som en Rotte*: del aftalemåden »så forliebt som en rotte i en gammel ost«, der bl.a. bruges af Holberg i *Den politiske Kandstøber*, 5. akt scene 8, og i *Jean de France*, 4. akt scene 1. - *Ørnene*: ørene, ører. - *Tracasserier*: bryderier.

111

Und der Oberste Trumf...: tysk: Og oberst Trumf sad højt i den elastiske lænestol,/ Tænkte på sine ungdomssynder osv. Unøjagtigt citat fra F.W. Zacharias (1726-77) skæmtsomme heltedigt *Der Phaeton* (*Poetische Schriften*, 1767, 1 s. 228). Desuden påvirket af Davids salme nr. 25 vers 7: Mine ungdomssynder og overtrædelser kommer du ikke i hu. - *Æp*: forkortelse af praeter plura (latin): med mere, osv. - *Hebe*: datter af de græske guder Zeus og Hera, selv gudinde for den evige ungdom. Har til opgave at skænke nektar (se ndf) for Olympens guder. - *Juliane*: formentlig et navneskjul for Hedeveg Roers, en søsterdatter til Ewalds værtinde i Rungsted kro, Katrine Jacobsen. Hedeveg var ca. 35 år 205 gammel, da Ewald i 1775 fattede planer om at gifte sig med hende, jf s. 181. (Et alternativt tydningsforslag gives i Louis E. Grandjean - *Johannes Ewald og Birthe i Rungsted*, 1961). - *Nectar*: den saft, som de græske guder levede af, og som sikrede dem udodelighed. - *det gjorde got!*: citat fra Holbergs komedie *Jeppe paa Bierget* (1723), 1. akt scene 6, hvor Jeppe udbryder således efter at have drukket en snaps. - *Alas poor Yorrick!*: engelsk: Ak, stakkels Yorick; citat fra Shakespeares tragedie *Hamlet* (1603), 5. akt scene I, hvor hovedpersonen finder kraniet af sin barndoms ven, hoffets tidligere nar, og udbryder således i klage. Yorick er også en person hos Laurence Sterne, jf n.t. s. 123.

112

lykkeligere, end den Persiske Monark: hentydning til den romerske digter Horats (65-8 f.Kr.), der i en af sine oder skriver: Persarum vigui rege beator, Jeg var lykkeligere ved livet end persernes konge (*Carminum* III, 9). - *Sapphir*: safir, blå ædelsten. - *Zephyrer*: græsk: vestenvinde. - *min Arendse(s)*: Arendse Huulegaard (1743-94), se s. 163. - *Semele*: en prinsesse fra Theben, som Zeus forelskede sig i. De fik sønnen Dionysos (latin: Bacchus), vinguden. - *Phoebus*: Phoibos Apollon, søn af Zeus og Leto. Gud for blå. sol og sommer. - *dølge*: skjule. - *Sancho Pansa*: Don Quijotes følgesvend og væbner, jf n.t. s. 79. - (mit store) *Mynster*: mønster, forbillede, her Don Quijote.

113

Pinsel: pensel. - *Alcmenes Søn ... den Lernæiske Slange*: Zeus og den mykeneske prinsesse Alkmene avlede helten Herakles (latin: Hercules), som af Mykenes senere konge fik pålagt tolv eventyrlige prøver. En af disse var et dræbe den lernæiske hydra, som var et nihovedet slangeuhyre. - *Blut und TrauerBiihnen*: tysk: blod- og sørgescener. Hentydning til datidens bloddryppende sørgespil. - *Cluninstaridosarchidiske Lignelse*: dvs. sammenligningen mellem den lernæiske slange og vinflasken. Det hjemmelavede adjektiv synes sammensat af de latinske ord clunis (:bagdel) og instar (:sidestykke) samt de græske eidos (:skikkelse) og sarx (:kød). Vigtigere er imidlertid, at Ewald nok har lånt ordet fra den romerske dramatiker Plautus' (ca. 250-184) komedie *Miles gloriosus*, hvor hovedpersonen, den storpralende soldat Pyrgopolinices, opfinder en feltherre ved navn Clutumistharidysarchides (1. akt). Ordet skulle da snarest betyde pralende, hovmodig - eller simpelt hen skrupskør. - *Mester Gotskalk*: bøddelen (mestermanen) i datidens København hed Got-skalk Miihlhausen. Han henrettede bl.a. greverne Struensee og Brandt i 1772. - *Martyrolog*: en lærd, der beskæftiger sig med de kristne martyrs liv og død. - *Judas*: den discipel, som forrådte Jesus ved et kys.

114

Tobby og ... Trim: personer i romanen *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman* (1760-67) af Laurence Sterne (1713-68). Sætningen som helhed betyder, at Ewald vil læse et par kapitler i romanen. - *overalt ingen Materie*: frem for alt intet stof

115

Ritmester: kaptajn i rytteriet. - *Turenne*: Henri d'Auvergne, Vicomte de T. (1611-75), marskal af Frankrig og berømt som hærfører. - *hundrede Ducater*: ca. 200 rigsdaler, jf n.t. s. 45. En dukat var en guldmønt af meget fint guld - *Execution*: udførelse (afstraf). - *bravoure*: fransk: tapperhed. - *habilité*: fransk: dygtighed, - *skjø n nende*: taknemmelige.

116

Herr Quæstioturius (af latin quaestio = spørgsmål): hr. Spørgejörgen. - *trænge til mig*, også: trænges omkring mig.

117

paa Østerrigernes Bekostning: se n.t. s. 80 om Kongen af Preiisens Bedrifter. - *Afbræk*: skade. - *VdenVærker*: u væsentligheder, biomstændigheder. - *Forødere*: ødelande. - *Fordeelbringendejøder*: jødiske ågerkarle.

118

Kopperne: sygdommen kopper var almindelig på Ewalds tid Overlevende havde varige ar efter sygdommen, de såkaldte kopar. - *et Dørslag*: en si. - *finned*: filipenset. - *Taille*: fransk: talje. - *Ræddike*: en rodfrugt i slægt med radisen.

119

de Berlingske Tidender: Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender, grundlagt 1749 af E.H. Berling (1708-50); forløberen for vore dages Berlingske Tidende. - *Bataille*: fransk: slag. - *blessered*: såret. - *Standart*: rytterfane. - *Cornet*: yngste officer ved en rytterskadron, -*for ved*: foran. - *Esqvadron*: afdeling af rytteriet. - *Permission*: orlov. - *Lorbær*: laurbær. - *Udenværkerne af Commendantens Frue*: kommandantfruens smykker. - *Potz tausendl!*: tysk: død og kritte!

120

erindre Deres Velgaaende: drikke Deres skål. - *Calif*: muhammedanernes gejstlige og verdslige overhoved. Kilden til Ewalds anekdote er D.D. Cardonnes værk *Mélange de littérature orientale*, Paris 1770,1,195. - *beherberge*: huse. - *Mahomets Forbud*: Muhammeds lære forbyder nydelsen af vin. - *(Viin)Mandat*: befaling, her forbud. - *Al-Mauni*: skal være Mahdi, den tredje kalif af Abbasidernes dynasti; levede i det 8. årh. - *Potentat*: fyrste.

121

Dulcinea: navnet på Don Quijotes elskede, jf n.t. s. 79. - *ved Cupido*: ved Amor (den romerske elskovsgud). - *Vink*: blik. - *Gratierne*: romernes tre gudinder for ungdom og ynde. - *vittig*: intelligent. - *satt*: moden. - *Snørliv*: livstykke af stift lærred, afstivet med fiskeben, som snøredes om kvindens talje for at gøre den smallere, -*forslaae din Kummer*: fordrive din sorg. - *og nu har en anden hende*: Arendse giftede sig i 1764 med hørkræmmeren Rasmus Riber i København, -*fortørres*: tørres ud -*forsmertet*: forvundet.

122

[vignet af et dødningshoved]: reproduceret efter Ewalds manuskript. - *neppe to Aar siden ...*: Arendses besøg hos Ewald har sandsynligvis fundet sted i sommeren 1773, kort efter at han var flyttet til Rungsted Hun havde familie i nærheden. - *skimrede*: skinnede svagt. - *Arria*: romerinde, gift med Caesina Pætus, der for sin deltagelse i et komplot mod kejser Claudius blev dømt til døden i år 42. Pætus, der selv ønskede at støde dolken i sit bryst, turde alligevel ikke. Da tog Arria dolken, stødte den i sit eget hjerte og rakte den tilbage til Pætus med de ord, som Ewald citerer. - *Clementina(s)*: heltinden i romanen *Sir Charles Grandison* (1753-54) af Samuel Richardson (1689-1761).

123

Yorik: Yorick er en person i Laurence Sternes roman *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman* (1760-67) og desuden hovedpersonen i samme forfatters roman *A Sentimental Journey through France and Italy, by Mr. Yorick* (1768), jf n.t. s. 111. - *Garonne*: flod i det sydvestlige Frankrig. Sætningen som

helhed refererer til 7. bog af *Tristram Shandy*, hvor Tristram (ikke Yorick) flygter for døden til Garonnes bredder. - *mordiske*: morderiske. - *Har jeg ikke mit Udkomme paa meer, end et Aar?*: Har jeg ikke haft mit udkomme i mere end et år? - *Si*. (Rector Licht): salig; rektor Licht døde 1764. - *den lange Gade*: Lange Strasse i Slesvig. - *en middel-aldrende Regimentskorteermester-Frue*: en midaldrende regimentskvartermesterfrue. - *EnterHager*: entrehager, redskaber til entring af et fremmed skib. - *bilder*: danner.

124

Platoniker: tilhænger af den græske filosof Platon (427-343 fKr.). Platonisk kærlighed bruges som betegnelse for åndelig elskov. - *for* (Christi Fødsel): før. - *Halv-Ermer*: ærmer af fint lærred, som kun dækkede underarmene. - *Kalve-Kryds*: kalvekrøs, et kruset skjortebryst. - *uforvendt*: ufravendt, stift.

125

spilte min Roman: spillede rollen i den tænkte kærlighedsroman. - *Paille*: fransk: strågult, -*forekom mig*: kom mig i møde. - *sarkophagiske*: kødædende, -*fregnet*: fregnet. - *Cramer*: Peter C. (1697-1777), præst ved domkirken i Slesvig. - *Tynder*: tønder, tændstof - *hvilket jeg dog ikke erindrer*: men det kan jeg ikke huske (nemlig om han dengang mente at elske den fregnede jomfru).

126

DriveFjære: drivfjeder, -*je ne sşai qvoi* (nufransk: je ne sais quoi): jeg ved ej hvad. Udtrykket bruges hyppigt af den franske dramatiker Pierre Corneille (1606-84) i forbindelse med vågnende kærlighed. I det 17. og 18. årh. endvidere almindelig brugt som betegnelse for et kunstværks uforklarlige skønhedsværdi. - *Vinetti*: Nicolas Venette (1633-98), fransk læge, forfatter til det pseudonyme, dristige værk *Tableau de l'amour*, 1686. - *Aretin*: Pietro Aretino (1492-1556), italiensk forfatter, bl.a. af de pornografiske *Ragionamenti* (*Hetæresamtaler*), 1534-36. - *Nuditeter(ne)*: maleriske fremstillinger af menneskelegemets nøgne partier.

127

incompatible: fransk: uforenelig. - *Distinction*: udmærkelse. - *ajfectere*: foregive.

128

Rulle(s): rolle. - *Neyende*: nejen, kniks, -*fatte større Anslag*: nære større planer eller ambitioner.

129

piatud: rent ud sagt. - *traktes i Haar med*: kom i totterne på. -*for mig*: før mig.

130

min ældste Broder: se n.t. s. 77. - *to andre unge Studenter*: brødrene Holger (1740-78) og Thomas Huulegaard (1742-1800), Arendscs fætre. - *Point d'honneur*: fransk: æressag. - *holde Lyset for alle de andre*: være skive for de andres spot og drillerier. - (tage mig *for*) *fuld*: et fuldgyldigt medlem af kredsen. - *hans Kaarde*: se n.t. s. 77. - *Contubernaler*: medlogerende.

131

den fromme Magdelone: heltinden i en folkebog (anonym underholdningsroman med rødder i middelalderen), *Den skønne Magelona og Ridder Peder med Sølvnøglerne*. Hun er både smuk og from, men Ewald sigter 208 måske til, at hun for at gøre sig ukendelig ifører sig en gammel særk og smører sit ansigt med jord og spyt. - *den cumaniske Sybille* (egentlig Sibylle): spåkvinde fra 6. årh. f.Kr.; levede i underjordiske huler ved byen Cumae i Italien og blev så gammel, at til sidst kun hendes stemme var tilbage. - *Hexen afEndor*: iflg. 1. Samuelsbog kap. 28 en troldkvinde, som Saul opsøgte før sin sidste kamp mod filistrene.

132

Medusa: græsk fabelvæsen, hvis ansigt var så forfærdeligt, at alle der så det, forstenedes af rædsel. - *refroignées* (egentlig renfrognés, fransk): gnavne, vrantne, -*gabede*: gloede. - *xantippiske*: arrige; adjektivt dannet af navnet Xantippe, den græske filosof Sokrates' (469-399 fKr.) hustru.

133

en Broderdatter af min Ven: Dorthe Arendse Huulegaard (1736-64), en kusine til Ewalds egen Arendse. - *lidelig*: tækkelig, pæn. -*formeente*: formodede. - *sødtlisplende*: sødt hviskende, indsmigrende. - *ny modige Sætter*: nymodens hovedpynt.

134

Approcher: tilnærmelser. - *Syllogismer*: logiske slutningskæder (jf n.t. s. 153 om *Propositio Maior*). - *Testimonier*: vidnesbyrd. - *Ode over IndfødsRetten*: I 1776 udstedtes en lov om, at embeder i det danske rige med ri undtagelser var forbeholdt indfødte, dvs. danskere, nordmænd og holstenere. Ewalds hyldestdigt til loven blev udarbejdet 1776-77, men først offentliggjort i 1778. - *Hen Professor Gottscheds Regler*: Johann Christoph Gottsched (1700-66), professor i Leipzig. Forkæmper for en rationalistisk og strengt regelbunden æstetik. Frem til ca. 1740 den tyske oplysnings litterære førerskikkelse. - *Troper og Figurer*: overførte udtryk (billedsprog) og retoriske ordstillingsfigurer (fx klangfigurer, gentagelser, modsætninger).

135

krydede: krydret. - *Prude*: tysk: snerpet fruentimmer. - *Metaphorer, Sy-nechdocher og Metonymier*: overførte udtryk, underforståelser og navne-ombytniiger (tre slags troper). - *Prude* = Prude, se ovf - *slipslappiske*: afvisende. Ewald har dannet adjektivet over navnet på en arrig og hyklerisk kammerjomfru, Mrs. Slipslop, i Henry Fieldings (1707-54) roman *Joseph Andrews*, 1742. - *korsviisplantede*: anbragt overkors. - *Karthau*: kartove, en kort kanon. - *som Tobisë Engel fordum f ordrev Asmodeus*: Iflg. den apokryfe Tobits bog i Det gamle Testamente fordrev Tobias efter et råd af englen Rafael den onde ånd Asmodæus med røgen fra brændt fiskelever og -hjerter. Lugten fik Asmodæus til at flygte fra Ekbatana i Persien til Øvre Ægypten.

136

Alexander(s) \ Alexander den Store, se n.t. s. 88. - *Carl den Tolvte(s)*: (1682-1718), konge af Sverige fra 1697. Krigsgal fantast, hvis person blev genstand for megen, især svensk-national heltedyrkelse. - *Die schone Magdelone*: se n.t. s. 131. - *SchattenSpiel an der Wand*: tysk: skyggespil på væggen, en i datiden yndet form for silhouet-dukketeater. - *en Maintenon*: Fran[^]oise de M. (1635-1719) var Louis XIV af Frankrigs elskerinde og fra 1684 hans hustru. Kendt for sin bigotte fromhed. - *Lucretia*: en romerinde, som iflg. sagnet blev voldtaget af kongesønnen Sextus Tarquinius (509 f.Kr.). L.s ægtemand var villig til at affinde sig med det 209 skete, men selv følte hun sin ære så krænket, at hun begik selvmord. - *Phryne*: græsk hetære fra det 4. årh. f.Kr., berømt for sin store skønhed. For den formue, hun tjente ved sit erhverv, rejste hun en statue afsig selv. - *Spidsbuberie*: bedrageri.

137

Lasteret: lasten. - *Maximer*: grundsætninger, leveregler.

138

Fortrydelse: ærgrelse. - *den ældste Jomfrue H****: Arendse Huulegaard. - *Raphael(s)*: Raffaello Santi (1483-1520), italiensk maler og arkitekt, især berømt for sine madonnabilleder. - *Petrarch(s)*: Francesco Petrarca (1304-74), italiensk digter, især berømt for sine kærlighedsdigte til Laura.

139

Marter: pine. - *forekommet*: kommet i forkøbet, dvs. forhindret.

140

Ieder: afleder.

141

Indostan: Hindustan, det nordøstindiske sletteland omkring floderne Ganges og Jumna.

142

diverterede: morede. - *betraf*: angik.

143

Iver for Muserne: studerelyst (jf n.t. s. 98 om Melpomene).

145

Piqvet: (fransk, militært): piketvagt, en beredskabsvagt opstillet bag feltvagten. - *attrapered mig*: grebet mig selv. - *Recommendation*: fransk: anbefaling.

146

Alt eller Prignitzer: Altmark eller Prignitz. Dele af kongeriget Preussen. Altmark ligger vest for Berlin (i dag i det vestligste DDR), Prignitz ligger nord for Altmark. - *Mark Brandenburg*: markgrevsområdet Brandenburg, det preussiske monarkis stamland. - *rare*: sjældne. - *den Stendelske RetterPlads*: henrettelsespladsen i Altmarks hovedstad Stendal. - *Steyle*: stejler, pæle på hvilke vandretliggende hjul var anbragt. Ind i hjulenes eger flettede man de dømtes radbrækkede kroppe, somme tider mens de endnu var levende.

147

den Tillyske Belejring: I 1631 (under Trediveårskrigen) belejrede og indtog den katolske hærfører Tilly (1559-1632) Magdeburg. 30.000 af byens 36.000 indbyggere blev dræbt, og plyndringerne var forfærdelige. Af bygningerne blev kun domkirken og Liebfrauen-klostret skånet. - *de 200 Jomfruer*: Under plyndringerne blev mange kvinder voldtaget. Nogle valgte dog at begå selvmord for at undgå denne skændsel, heriblandt 20 (ikke 200) jomfruer, som styrtede sig i Elben. - *Estafette*: fransk: stafet, ilbud. - *Croesi Rigdomme*: Kroisos eller Krösus var konge i Lydien i Lilleasien 560-545 f.Kr. og samlede sig sagnagtigt store skatte. - *fatvigert* (af fransk: fatigué): træt. - *Det var ... intet mindre end mit Forsæt*: intet lå mig fjernere end ...

148

har sin Hensigt til: angår.

149

Qvod tibi...feceris: latin: Hvad du ikke ønsker der skal ske dig, bør du ikke selv gøre mod nogen; Tobits bog kap. 4 vers 15 (i den latinske Vul-gata dog vers 16). - *positiv* (Lov): fastsat, eksisterende.

150

Luthers Catechismus: Martin Luthers Lille Katekismus, dvs. lærebog i kristendommens grundsætninger (1529), tjente i den danske børneskole som en af de vigtigste lærebøger helt ind i det 20. årh. - *to Sacramenter*: 210 iflg. protestantisk opfattelse er der kun to sakramenter eller hellige handlinger: dåb og nadver. iflg. katolsk opfattelse er der syv. - *Men sæt den Fald*: men forudsæt det tilfælde. - *Orthodoxer*: rettroende, her protestanter. - *syncretistisk*: som vil forbinde to divergerende opfattelser, specielt religioner.

151

den Augsburgske Confession: den protestantiske trosbekendelse, forfattet af Philip Melancton (1497-1560) og forelagt på rigsdagen i Augsburg 1530. Her blev den dog forkastet af et katolsk flertal. - *Doch! wo gerathe ich hin?*: tysk: Men hvor kommer jeg hen? Citat fra G.W. Rabeners (1714-71) satire *Von der wahren Beschqffenheit eines vemunftigen Burgers* (Satiren, 1764, I s. 70).

152

den Spartanske Republik: Militærstaten Sparta på Peloponnes fik i det 8. årh. f. Kr. en forfatning, iflg. hvilken al jord var statens ejendom og alle frie mænd havde pligt til at tjene staten som krigere. Der herskede streng («spartansk») disciplin, også blandt børnene, som blev opdraget under offentligt tilsyn. - *de Pensylvaniske Indbyggere*: kvækerne, et kristent trossamfund uden formuleret trosbekendelse, men med antipati mod privat ejendomsret og militær. Samfundet grundlagdes 1650 i England, men pga. forfølgelser emigrerede talrige kvækere til Nordamerika, hvor de fik et fristed i kolonien Pennsylvania, grundlagt 1681 af deres leder William Penn. - *Iagttagelser*, her: hensyn.

153

Axioma: græsk: påstand, grundsætning som ikke behøver bevis. - *eludere*: bortforklare, omgå. - *Propositio Maior*: latin: overordnet sætning eller første præmis i en logisk slutningskæde (syllogisme). - *atqvi ita ergo*: latin: men altså således; udtryk som betegner, at man tilføjer en undersætning (propositio minor) eller anden præmis til propositio maior. - *det syvende Bud*: Du må ikke stjæle, jf 2. Mosebog kap. 20. - *Harpax*: sendebud i komedien *Pseudolus* af den romerske dramatiker Plautus (ca. 250-184 f. Kr.). Narres i handlingens løb, ikke for penge, men for en pige. Ewald har snarere tænkt på Harpagon, titelpersonen i Molières (1622-73) komedie *Den Gerrige*, der netop jamrer over et stjålet pengeskrin (4. akt scene 7).

154

For-Muur: værn. - *delicat*: forsigtig. - *Conservation*: fransk: bevarelse, opretholdelse, -*fortjene*: tjene (ved arbejde).